

کتابخانه مجلس شورای اسلامی
جمهوری اسلامی ایران

کتابخانه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی

کتابخانه آیت الله العظمی بروجردی

وحی و نبوت

از نگاه آکوئیناس و ملاصدرا

علیرضا فاضلی

www.ketab.ir

کتابخانه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی
جمهوری اسلامی ایران

www.ketab.ir

وحی و نبوت

از نگاه آکوئیناس و ملاصدرا

علیرضا فاضلی

ناشر: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی

چاپ اول: ۱۳۹۶

شماره: ۳۰

قیمت: ۳۵۰۰ تومان

طراح جلد: سید ابوالنور نجفی

چاپ و صحافی: الغدیر

- سرشناسه: فاضلی، علیرضا، ۱۳۴۱
عنوان و نام پدیدآور: وحی و نبوت / نگ آکوئیناس و ملاصدرا / علیرضا فاضلی.
مشخصات نشر: تهران: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری: ۴۲۸ص.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۱۰۸-۳۹۷-۶
وضعیت فهرست‌نویسی: فیا.
یادداشت: کتابنامه، یادداشت: نمایه.
موضوع: صدرالدین شیرازی، محمدبن ابراهیم، ۹۷۹-۱۰۵۰ ق. -- دیدگاه درباره وحی.
موضوع: Sadradding shirazi, Mohammad ebn Ebrahim -- View on revelation.
موضوع: صدرالدین شیرازی، محمدبن ابراهیم، ۹۷۹-۱۰۵۰ ق. -- دیدگاه درباره نبوت.
موضوع: Sadradding shirazi, Mohammad ebn Ebrahim -- View on prophecy.
موضوع: صدرالدین شیرازی، محمدبن ابراهیم، ۹۷۹-۱۰۵۰ ق. -- نقد و تفسیر.
موضوع: Sadradding shirazi, Mohammad ebn Ebrahim -- Criticism and interpretation.
موضوع: توماس آکوئیناس قدیس، ۱۲۲۵-۱۲۷۴ م. -- دیدگاه درباره وحی.
موضوع: Thomas Aquinas, Saint -- View on revelation.
موضوع: توماس آکوئیناس قدیس، ۱۲۲۵-۱۲۷۴ م. -- دیدگاه درباره نبوت.
موضوع: Thomas Aquinas, Saint -- View on prophecy.
موضوع: توماس آکوئیناس قدیس، ۱۲۲۵-۱۲۷۴ م. -- نقد و تفسیر.
موضوع: Thomas Aquinas, Saint -- Criticism and interpretation.
موضوع: وحی -- اسلام.
موضوع: Revelation -- Islam.
موضوع: وحی.
موضوع: Revelation.
موضوع: نبوت.
موضوع: prophecy.
موضوع: نبوت -- مسیحیت.
موضوع: Prophecy -- Christianity.
شناسه افزوده: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
رده‌بندی کنگره: ۱۳۹۶ / ۲۳۲ / ۱۱۲۳ BBR
رده‌بندی دیویی: ۱۸۹/۱
شماره کتابشناسی علم: ۴۸۹۰۵۰۸

تقاطع بزرگراه شهید مدرس و خیابان شهید بهشتی، پلاک ۵۶

تلفن: ۸۸۵۰۵۴۰۲ - ۸۸۵۰۳۳۴۱

www.poiic.ir

همه حقوق محفوظ است

فهرست

۱۱ پیشگفتار
۱۵ مقدمه
۱۵ الف) تبیین وضو
۱۶ ب) پرسش‌های اصلی تحقیق
۱۶ ج) فرضیه‌ها
۱۷ د) هدف‌های پژوهش
۱۷ ه) ضرورت پژوهش
۱۸ و) پیشینه تحقیق
۲۰ ز) روش تحقیق
۲۳ ح) جنبه‌های نوآوری طرح
۲۳ ط) ساختار
۲۵ ی) توضیحی در مورد ارجاعات
۲۹ بخش اول: پیش‌زمینه‌ها و ملاحظه‌های تاریخی
۳۱ فصل اول: ملاحظه‌های واژه‌شناختی
۳۱ مبحث اول: واژه نبی و نبوت در سنت یهودی - مسیحی
۳۱ گفتار اول: معناشناسی عام
۳۵ گفتار دوم: نبوت در عهد عتیق
۳۸ گفتار سوم: نبوت در عهد جدید
۳۹ گفتار چهارم: نظر توماس آکوئیناس

- مبحث دوم: واژه نبی و نبوت در سنت اسلامی ۴۴
- گفتار اول: معانی نبی و نبوت ۴۴
- گفتار دوم: نظر صدرالمتهیین ۵۱
- گفتار سوم: واژه کاهن ۵۲
- مبحث سوم: مرور تطبیقی واژه‌ها ۵۵
- مبحث چهارم: واژه‌های وحی و الهام در مسیحیت ۵۶
- گفتار اول: واژه Revelation در مسیحیت ۵۶
- گفتار دوم: وحی خصوصی نزد مسیحیان ۵۸
- گفتار سوم: الهام Inspiration در مسیحیت ۵۹
- مبحث پنجم: واژه نبوت در عربی و قرآن کریم ۶۱
- فصل دوم: ملاحظه‌هایی در ارتباط نبوت و وحی ۶۳
- مبحث اول: الوهیت و نبوت مسیح ۶۵
- فصل سوم: رؤیا به مثابه مدخل نبوت ۶۹
- مبحث اول: تعالیم دینی ۶۹
- گفتار اول: ربط رؤیا و نبوت در آیات و روایات ۶۹
- گفتار دوم: پیوند رؤیا و نبوت در کتاب مقدس ۷۳
- مبحث دوم: نظری به پیشینه برخورد فیلسوفان با پیشگویی در رؤیا و الهام ۷۴
- گفتار اول: رؤیا و الهام در پیش سقراطیان ۷۴
- گفتار دوم: رؤیا و پیشگویی نزد افلاطون ۷۸
- گفتار سوم: خواب و پیشگویی در آن نزد ارسطو ۸۱
- گفتار چهارم: پیشگویی پس از ارسطو ۸۶
- گفتار پنجم: سرنوشت و تأثیر رساله در باب پیشگویی در رؤیای ارسطو نزد مسلمانان ۸۷
- گفتار ششم: تبیین رؤیا نزد کندی ۹۲
- گفتار هفتم: پیشگویی در رؤیا از نظر توماس آکوئیناس ۹۶
- فصل چهارم: نظری به پیشینه نظریه نبوت در آرای حکما و فیلسوفان مسلمان ۱۰۳
- مبحث اول: تبیین فلسفی نبوت در فارابی ۱۰۳
- گفتار اول: عقل فعال و دیگر مراتب عقل نزد فارابی ۱۰۴
- گفتار دوم: رؤیا نزد فارابی ۱۰۶

- گفتار سوم: نحوه تلقی وحی در نبی و مرئی شدن فرشته از نظر فارابی..... ۱۰۹
- مبحث دوم: نبوات نزد ابوعلی مسکویه..... ۱۱۲
- مبحث سوم: نحوه حصول وحی نزد ابن سینا..... ۱۱۶
- گفتار اول: نسبت نبی با واسطه وحی نزد ابن سینا..... ۱۲۵
- مبحث چهارم: سهروردی و نبوت..... ۱۲۶
- مبحث پنجم: نگاه قطب‌الدین اهری به نبوت..... ۱۳۱
- مبحث ششم: جمع‌بندی نظریات فیلسوفان اسلامی درباره وحی..... ۱۳۵
- بخش دوم: مبانی فلسفی مربوط به وحی و نبوت در توماس و ملاصدرا..... ۱۳۷**
- فصل اول: نگاه مبتنی بر بحث نبوت در آکوئیناس و صدرالمتألهین..... ۱۳۹
- مبحث اول: نگاه بحث نبوت در آثار آکوئیناس..... ۱۳۹
- مبحث دوم: بحث نبوت در آثار صدرالمتألهین..... ۱۴۲
- فصل دوم: مبانی روش‌شناختی..... ۱۴۳
- مبحث اول: آموزه قدسی در سوره‌های عقل نزد توماس (عقل و وحی)..... ۱۴۳
- مبحث دوم: رابطه ایمان و عقل نزد ملاصدرا..... ۱۴۹
- فصل سوم: مبانی وجودشناختی..... ۱۵۵
- مبحث اول: نحوه خلقت الهی نزد توماس..... ۱۵۵
- مبحث دوم: وجود منبسط امکانی نزد ملاصدرا..... ۱۵۷
- گفتار اول: صادر اول نزد ملاصدرا..... ۱۶۰
- مبحث سوم: علم الهی نزد توماس..... ۱۶۴
- گفتار اول: کیفیت علم خدا به حوادث محتمل..... ۱۶۶
- مبحث چهارم: مراتب علم الهی نزد ملاصدرا..... ۱۶۹
- مبحث پنجم: نظری به منزلت انسان کامل نزد ملاصدرا..... ۱۷۱
- مبحث ششم: تبیین نوعی انسان‌ها نزد صدرالمتألهین..... ۱۷۸
- فصل چهارم: مبانی معرفت‌شناختی..... ۱۸۳
- مبحث اول: معرفت انسانی در توماس..... ۱۸۳
- گفتار اول: عقل فعال نزد توماس..... ۱۸۹
- مبحث دوم: مقصود ملاصدرا از ادراک..... ۱۹۲
- گفتار اول: معنای عقل بسیط نزد صدرالمتألهین..... ۱۹۴

- ۱۹۶.....میبحث سوم: شناختنی بودن خدای نامتناهی نزد توماس آکوئیناس
- ۲۰۳.....میبحث چهارم: معرفت حق متعال نزد صدرالمتألهین
- ۲۰۵.....بخش سوم: تبیین نبوت و عناصر آن در آکوئیناس و ملاصدرا
- ۲۰۷.....فصل اول: هستی وحی و نبوت
- ۲۰۷.....میبحث اول: ضرورت نبوت
- ۲۰۷.....گفتار اول: پیشینه اثبات نبوات
- ۲۱۴.....گفتار دوم: دلایل توماس آکوئیناس برای ضرورت نبوت و نزول وحی
- ۲۱۵.....الف) ضرورت نبوت در جامع علیه کفار
- ۲۱۷.....ب) اثبات الهی و ضرورت آن نزد توماس
- ۲۲۵.....ضرورت آیه قدسی
- ۲۲۹.....گفتار سوم: ضرورت بعثت نزد صدرالمتألهین
- ۲۳۹.....فصل دوم: چیستی وحی و نبوت
- ۲۳۹.....میبحث اول: علم بودن نبوت و ماورای علم نبوی نزد توماس
- ۲۴۳.....میبحث دوم: ملکه نبوت و قوه قدسیه
- ۲۴۳.....گفتار اول: معنای ملکه نزد توماس
- ۲۴۷.....گفتار دوم: ملکه نفسانی در ابن سینا و الاصد
- ۲۵۰.....گفتار سوم: قوه قدسیه
- ۲۵۳.....گفتار چهارم: نفی ملکه بودن نبوت نزد توماس
- ۲۵۹.....گفتار پنجم: مقوله نبوت نزد توماس
- ۲۶۲.....میبحث سوم: تفاوت نبوت با ایمان نزد توماس
- ۲۶۱.....میبحث چهارم: تناظر شناخت ذات و صفات الهی با نبوت
- ۲۶۸.....میبحث پنجم: کلام الهی نزد ملاصدرا
- ۲۷۴.....گفتار اول: غرض از کلام الهی
- ۲۷۶.....گفتار دوم: مراتب کلام
- ۲۸۱.....میبحث ششم: دیگرگونه بودن وحی نزد صدرالمتألهین
- ۲۸۹.....فصل سوم: نحوه اتصال نبی با منبع وحی
- ۲۸۹.....میبحث اول: دریافت نبوی نزد توماس
- ۲۹۷.....گفتار اول: عطایای روح القدس نزد توماس

۳۰۰	گفتار دوم: مراتب نبوت نزد توماس
۳۰۷	مبحث دوم: کیفیت نزول وحی نزد صدرالمتألهین
۳۱۲	گفتار اول: مراتب نبوت و وحی نزد صدرالمتألهین
۳۱۴	مبحث سوم: نبوت طبیعی و الهی نزد آکوئیناس
۳۱۷	گفتار اول: تمایز نبوت طبیعی از نبوت الهی
۳۲۴	گفتار دوم: خصایص نبی نزد ابن سینا و موضع توماس
۳۳۱	گفتار سوم: خصایص انبیا نزد ملاصدرا
۳۳۴	گفتار چهارم: نبوت و اجتماع انسانی
۳۳۸	مبحث چهارم: واسطه وحی
۳۳۸	گفتار اول: فرشته‌شناسی توماس
۳۴۳	گفتار دوم: نمک و جایگاه وجودی آنها نزد صدرالمتألهین
۳۴۶	مبحث پنجم: دیدگاه الهی و نبوت نزد آکوئیناس
۳۵۰	مبحث ششم: مابازای خارجی صور خیالی و حسی نبوی نزد صدرالمتألهین
۳۵۵	فصل چهارم: ساحت زبانی وحی
۳۵۵	مبحث اول: زبان وحی نزد توماس
۳۵۸	مبحث دوم: ساحت زبانی وحی با توجه به مبانی حکمت متعالیه
۳۷۱	نتیجه‌گیری
۳۷۹	کتابنامه
۳۷۹	۱. فارسی و عربی
۳۹۴	۲. لاتین
۴۰۳	فهرست آیات
۴۰۷	فهرست روایات
۴۰۹	فهرست اشعار
۴۱۱	نمایه
۴۲۱	نمایه موضوعی

پیشگفتار

در توپیرری انقلاب شکوهمند اسلامی ایران، بار دیگر دین و معرفت دینی به‌ویژه در الیم متعالی اسلامی، به عنوان فکر و فرهنگ مرقی و نجات‌بخش آدمی در عالم حیات انسان معاصر ظاهر شد. تجدید حیات تعالیم و حیانی و ارزش‌های اسلامی از سویی سبب بیداری و خودبآوری ملت‌های مسلمان و احیای روح مسلم‌سیزی در آنان و از دیگر سوباعث نمایان‌ترشدن سست‌پایگی مسددهای مکتب‌های بشری و نظام‌های مبتنی بر آنها شد.

بایستگی تحقیقات دقیق و منسجم، نظریه‌روری و نوآوری درباره زیرساخت‌های اندیشه دینی و نظام‌های اجماعی مبتنی بر آن و ضرورت پرداخت علمی و روزآمد به حوادث واقعه فکری، به‌فراغ شرایط کنونی و درخور این رستخیز عظیم و نیز لزوم آسیب‌شناسی در حوزه فرهنگ ملی و باورداشت‌های رایج دینی به منظور عرضه صحیح و دفاع معقول از اندیشه دینی و زدودن پیرایه‌های موهوم و موهون از ساحت قدسی دین و تبیین و عرضه صحیح و دفاع معقول از اندیشه دینی و صیانت از هویت فرهنگی و سلامت فکری اقشار تحصیل‌کرده و نسل جوان کشور، تأسیس نهاد علمی- پژوهشی و آموزشی، دانشگاهی و حوزوی ممحض و کارآمدی را فرض می‌نمود.

بر این اساس «پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی» به عنوان یک نهاد علمی- فکری، حسب الامر و بر اساس نظر رهبر فرهیخته انقلاب اسلامی

حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای (مدظله‌العالی) و با تلاش فراوان آیت‌الله علی‌اکبر رشاد در سال ۱۳۷۳ تأسیس شد.

این پژوهشگاه دارای شخصیتی حقوقی، مستقل و در حکم نهاد عمومی و غیردولتی و غیرانتفاعی است که در قالب چهار پژوهشکده «حکمت و دین پژوهی»، «نظام‌های اسلامی»، «فرهنگ و مطالعات اجتماعی» و «دانش‌آموزی دینی» و همچنین «مرکز پژوهش‌های جوان» فعالیت می‌کند. پژوهشکده حکمت و دین‌پژوهی که مشتمل بر شش گروه علمی با عنوان‌های «فلسفه»، «معرفت‌شناسی»، «مطالعات قرآن و حدیث»، «کلام»، «عرفان» و «منطقه مهم دین» است، به منظور تحقق هدف‌های زیر فعالیت می‌کند:

۱. بازپژوهی و بازپیرایی حکمت و کلام و معارف اسلامی؛
۲. تبیین و ساماندهی مناسب، مباحث زیرساختی اندیشه دینی؛
۳. ایجاد بستر مناسب برای تحقق، پیاپی و بالندگی اندیشه دینی؛
۴. پاسخ به شبهه‌های القایی در قلمرو عقاید و کلام اسلامی؛
۵. نقد مکتب‌ها و دیدگاه‌های معارض در - حوزه زیرساخت‌های اندیشه دینی.

در راستای تحقق هدف‌های فوق، هر یک از گروه‌ها، پس از تهیه عنوان‌های مطالعاتی اساسی و اولویت‌گذاری و تهیه پیش‌طرح و بصریه آن در شورای علمی گروه، آن را به اعضای هیئت علمی خود یا محققان عرصه دین‌پژوهی، واگذار نموده و با نظارت بر روند اجرای تحقیق و تأیید نهایی، برای بررسی عموم دانش‌پژوهان حوزه دین‌پژوهی، آن را به چاپ و نشر می‌رسانند.

بی‌تردید مسئله نبوت از مهم‌ترین مسائل ادیان ابراهیمی است. از این رهگذر، فیلسوفان متدین نیز این مسئله را مورد نظر داشته‌اند و سعی آنها مصروف تبیین عقلانی نبوت و نحوه اتصال شخص نبی به عوالم غیب بوده است. به علاوه اینکه، وحی و عقل را نیز به عنوان دو منبع معرفتی مورد توجه داشته‌اند و درصدد بوده‌اند ناسازگاری ظاهری میان این دو را حل کنند؛ هرچند

راه‌حل‌های پیشنهادی آنها با یکدیگر متفاوت بوده است. از جمله فیلسوفانی که در مسیحیت و دین اسلام درباره نبوت و وحی تفلسف کرده‌اند، به ترتیب توماس آکوئیناس و محمد صدرالدین شیرازی هستند. این دو فیلسوف در یک جا با یکدیگر اشتراک دارند و آن در تأثیری است که هر یک از آنها از ابن‌سینا گرفته‌اند؛ اما مسیر این دو از هم جداست. ملاصدرا در صدد تبیین نبوتی است که طبق آن، عقل و وحی و کشف نه تنها سازگار هستند، بلکه منشأ واحدی دارند. حال آنکه توماس در مسئله نبوت، میان عقل و وحی جدایی انداخته و پستر سکولار شدن فلسفه را فراهم می‌کند. گفتنی است که ریشه تمایز رأی این دو فیلسوف را باید در دین این دو فیلسوف، یعنی اسلام و مسیحیت فحوص نمود که در تب‌آسانی اسلام بر خلاف مسیحیت دچار تحریف نشده است.

مهم‌ترین مباحث این تحقیق، نمایاندن نحوه تبیین پدیده وحی و القای علم نبوی نزد آکوئیناس و ملاصدرا بر عنوان دو متفکر برجسته سنت مسیحیت و اسلام است و بررسی پاسخ‌های آنها به مسائلی نظیر چیستی علم پیامبرانه، سنخ دانش نبوی، نقش فرشته پیامبر در القای وحی و وحی در ساحت زبان است؛ همچنین بیان نوآوری‌های این دو فیلسوف در مسئله وحی و نبوت است. این تحقیق بر اساس فرایند پژوهشی روش‌نگار و در راستای هدف‌های پژوهشکده و به قلم محقق ارجمند جناب آقای دکتر میرضا فاضلی در گروه فلسفه نگاشته شده است. ایشان دکتری فلسفه، گریس حکمت متعالیه را از دانشگاه تربیت مدرس اخذ نموده است و هم‌اکنون عضو هیئت علمی دانشگاه یاسوج می‌باشد. دکتر فاضلی علاوه بر تدریس دارای تحقیقاتی نیز می‌باشد. از جمله آثار منتشرشده ایشان عبارتند از: مقاله علم به موجودات مادی و علم موجودات مادی از نظر ملاصدرا، مقاله بررسی مبانی برهان جهان‌شناختی کریگ، مقاله رابطه طهارت انسانی با بطون قرآنی از نگاه استاد سید جلال‌الدین آشتیانی و کتاب نسفی و تفسیرش از مجموعه ایرانیان و قرآن کریم.

در پایان از همه اعضای شورای علمی گروه فلسفه و ارزیابان جناب حجج اسلام دکتر یارعلی کرد فیروزجایی و مسعود اسماعیلی و همچنین مؤلف

گرامی که با سعه صدر در تولید و بالندگی اثر تلاش کردند و سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی که مسئولیت آماده‌سازی، انتشار و توزیع آن را بر عهده دارد، قدردانی نموده و از استادان و صاحب‌نظران درخواست می‌شود با ارسال نظرها و پیشنهادهای سازنده خویش ما را یاری نمایند.

گروه فلسفه

پژوهشکده حکمت و دین‌پژوهی

www.ketab.ir